

Türkiye ve İran'ın Irak'ta Güç Tahkim Etme Çabası: Başika Örneği

Cenk TAMER*

Özet

Irak, Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren giderek Türkiye ve İran arasındaki güç mücadelesine sahne oldu. 1990'lı yıllarda, Türkiye ve İran'ın Irak'taki güç tahkim çabası daha çok Irak Kürtleri üzerine yoğunlaştı. 2003 Irak Savaşı'ndan sonra ise Bağdat hükümetindeki olası Sünni ve Şii temsiliyeti üzerinden çıkar tahkim edilmeye çalışıldı. 2013 sonrası IŞİD'in Irak'ta ciddi anlamda mevzi kazanmaya ve Musul gibi bazı önemli Irak şehirlerini ele geçirmeye başlaması, Irak'ı Türkiye ve İran ile terörle mücadele kapsamında işbirliği yapmaya yöneltti. IŞİD ile mücadele Türkiye ve İran açısından, kendi sınırlarını güvence altına almanın yanı sıra bölgesel etkinliklerini pekiştirmenin bir aracı olarak da görüldü. Türkiye'nin Irak'taki Başika kampına güvenlik amaçlı da olsa asker sevkiyatı yapması, İran ve müttefikleri tarafından; neredeyse dengeye oturmuş bölgesel güç mücadelesinde Türkiye'nin bir adım öne geçmesi olarak yorumlandı. Bu aynı zamanda, Ortadoğu'da yaşanan her yerel veya bölgesel gelişmenin artık etki ve boyutları açısından kolay bir şekilde küresel nitelikte bir kriz veya çatışma ortamına dönüşebileceğinin göstergesi oldu.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, İran, Irak, Güç Tahkimi, Başika.

Power Strengthening Effort of Turkey and Iran in Iraq: The Case of Bashika

Abstract

After the end of the Cold War, Iraq has gradually been the arena for power struggle between Turkey and Iran. Throughout the 1990s, power seeking efforts of Turkey and Iran in Iraq mostly focused on the Iraqi Kurds. After the 2003 Iraqi War, it continued through benefits over the possible Sunni and Shiite representation in the Baghdad government. ISIS's gaining leverage and substantially occupying some important Iraqi cities such as Mosul led Iraq to collaborate with Turkey and Iran on the basis of counter-terrorism. From the perspective of Turkey and Iran, fighting against ISIS in Iraq was seen as a tool not only for securing their borders but also for consolidating their regional influence. Turkey's deploying soldiers into Bashika camp in Iraq even if it was due to the security purposes was interpreted as an act against Iran and its allies since it put Turkey in a advantageous position in a regional power

* Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortadoğu ve Afrika Çalışmaları, Yüksek Lisans öğrencisi, ctamer.11@gmail.com.

struggle. This was also an indicator that every local or regional development occurring in Middle East has the possibility to turn the situation easily into global crisis.

Key Words: Turkey, Iran, Iraq, Power Strengthening, Bashiqa.

1. Giriş

Soğuk Savaş'ın sona ermesine müteakip patlak veren Birinci Körfez Savaşı, uluslararası sistemde yaşanan güç mücadelesinin daha çok bölgesel ve yerel düzeyde gerçekleşeceği fakat etkilerinin büyük oranda küresel seviyede hissedileceği bir dönemin başlangıcını oluşturdu. Sistemin dönüşmesi ve silahlı çatışmaların niteliğinin değişmesi, bölgesel güçlerin etki ve kapasitelerini test edebilecekleri yeni hayat sahaları meydana getirmiş ve bölgesel aktörlerin manevra kabiliyetlerini arttırmıştır. Türkiye ve İran, sahip oldukları ulusal gücün ve aldıkları tarihsel mirasın etkisiyle giderek Irak'ı güçlerini test edebilecekleri yeni hayat sahası olarak görmeye başlamıştır. Bu sebeple Türkiye ve İran'ın Irak üzerinden devam eden güç tahkim etme çabalarını incelemek kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Dış politika ağırlıklı çalışmaların genellikle İran-Irak ve Türkiye-Irak özelinde sıkışık kalması ve karşılaştırmalı bir bakış açısı sunamaması, Türkiye ve İran'ın Irak'taki güç mücadelesini günümüze kadar inceleyen bu çalışmanın önemini arttırmaktadır. Çalışmanın önemini arttıran bir diğer husus ise, Irak'taki Türkiye-İran rekabetinin günümüzde hangi boyutlara ulaştığını Başika örneğiyle açıklıyor olması ve Irak'taki güç mücadelesinin çok boyutlu karakterine ışık tutuyor olmasıdır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ve İran'ın Irak'taki güç tahkim etme çabalarının nasıl bir seyir izlediğini ve dönüştüğünü açıklamak ve Başika örneğiyle Ortadoğu'daki güç mücadelesinin nasıl hassas bir konuma yükseldiğini göstermektir. Çalışma ilk aşamada, Irak'taki Türk-İran güç mücadelesini Soğuk Savaş'ın bitişinden itibaren daha çok tarihsel olay örgüsü dâhilinde incelerken, ikinci aşamada ise 2013 sonrası dönemde Irak'ın güvenliğinin tesisi üzerinden yürüyen güç mücadelesinin sembolik bir yansıması olan Türkiye'nin Başika kampına asker sevkiyatını ve uluslararası tepkileri açıklamaktadır. Son olarak çalışma, Başika kriziyle belirginleşen Ortadoğu'daki kamplaşmaya ve çok boyutlu güç mücadelesine ışık tutmaktadır. Çalışmada yazar, Başika krizinin yakın geçmişte yaşanması ve bu konuyla ilgili yeterli düzeyde akademik kaynağın olmayışı sebebiyle Türkiye ve İran'ın Irak'taki güç mücadelesini mülhem olarak Başika örneğini desteklemeye çalışmıştır. Ayrıca yazar, Başika'ya yapılan asker sevkiyatının neden sembolik değerde bir güç tahkim çabası olduğuna açıklık getirmeye çalışmıştır. Buna ek olarak çalışmada, Türkiye ve İran'ın Irak ile savunma alanında işbirliğine giderek hem Irak'ın toprak bütünlüğünü korumayı amaçladıkları hem de Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) sonrası oluşacak güç boşluğunu doldurma konusunda avantaj elde etmeye çalıştıkları vurgulanmıştır. Çalışma, Ortadoğu'daki güç mücadelesinin son dönemde İŞİD'e karşı oluşturulan koalisyonlar üzerinden yürümesi sebebiyle aktörler arasındaki kamplaşmanın arttığına ve Türkiye ve İran'ın çatışan çıkarları sebebiyle karşı ittifaklarda yer aldığına dikkat çekmektedir. Bu

kapsamda Başika örneği de Türkiye ve İran arasındaki, daha geniş anlamda ise farklı kamplar arasındaki çıkar çatışmasının nasıl hassas bir dengeye oturduğunu ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

Türkiye ve İran, sahip oldukları tarihsel miras, ulusal güç ve dış politik hırsları sebebiyle Ortadoğu'nun geleceğini belirleme adına kendilerinin sorumluluk sahibi olduğunu ileri sürmekte ve bölge ülkelerini kendi eksenleri doğrultusunda hareket etmeye zorlamaktadırlar. Bu özellikleri, Türkiye ve İran'ı bölgede oluşacak her güç boşluğunu veya olası güç boşluklarını doldurma adına birbirleriyle yarışan ve dolayısıyla çıkarları çatışan iki bölgesel güç konumuna yükseltmektedir. Diğer bir deyişle, Türkiye ve İran bir yandan ikili siyasi ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine çabalarırken diğer taraftan da çatışan bölgesel politikaların ikili ilişkilere zarar vermesini engellemeye çalışmakta ama her zaman bölgesel denklemden kopmama adına ve ikili ilişkilere zarar verme pahasına politik çıkarlar ekseninde bölgede çatışan unsurlar haline kolayca dönüşebilmektedir.

Türkiye-İran ilişkilerinin yakın geçmişine bakıldığında bölgesel düzeyde bir rekabetin ve güç tahkimatının yaşandığı söylenebilir. Türkiye ve İran arasında nükleer sorun konusunda siyasi rekabetin etkileri fazlasıyla görülmüş ve İran, Türkiye'nin nükleer meseleyi kullanarak kendisini uluslararası meselelerin merkezine oturtmaya çalıştığını iddia ederek⁷⁹ Türkiye'nin doğrudan arabuluculuğuna izin vermemiştir. Yine Tahran, Gazze'ye Özgürlük Filosu'na düzenlenen baskından sonra İsrail karşıtı duruşundan dolayı Türkiye'nin Arap halklarının desteğini kazanmasına kıskançlıkla tepki vermiştir.⁸⁰ Arap Baharı, iki ülke arasında yaşanan bölgesel rekabetin hız kazanmasına yol açmıştır. Suriye iç savaşı, her iki ülkenin çıkarları doğrultusunda doğrudan ve alenen çatıştığı bir kriz ortamını doğurmuş ve Suriye, iki ülke arasında yaşanan rekabetin açık bir test alanına dönüşmüştür. IŞİD'in Irak'ta güç kazanmasıyla birlikte, son dönemde Türkiye-İran rekabeti Irak üzerinden yaşanmaya başlamıştır. Mart 2015'te Yemen'de İran'ın da desteklediği Şii Ensarullah Hareketi'nin (Husiler) ilerleyişi üzerine Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, 'İran bölgeyi kendine domine etmenin gayreti içerisinde. İran'ın Yemen'den, Suriye'den ve Irak'tan hangi güçleri varsa çekmesi gerekir.'⁸¹ ifadelerini kullanmıştır. Bu aynı zamanda, Türkiye ve İran arasında yaşanan bölgesel düzeydeki rekabeti açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

2. Türkiye ve İran'ın Irak'ta Güç Tahkim Etme Çabası

Irak'ın mezhep ve etnik nitelikleri itibarıyla yaşadığı gerginlikler ve Soğuk Savaş sonrası dönemde Irak-eksensiz yaşanan bunalım Türk-İran ilişkilerini gerek bölgenin jeopolitik geleceği gerekse Irak'ın siyasi geleceği açısından önemli bir faktör haline getirmiş bulunmaktadır.⁸² Aynı şekilde Irak, Soğuk Savaş'ın bitişinden itibaren giderek Türkiye ve

⁷⁹ Stein, A. (2012, Kasım). Türkiye ve İran'ın Karmaşık İlişkileri. *EDAM Tartışma Kağıdı*. 6.

⁸⁰ Vatanka, A. (2012). Suriye, İran'la Türkiye Arasındaki İpleri Geriyor. *DÜBAM*. 56.

⁸¹ İnternet: Erdoğan: 'İran Yemen'deki güçlerini çekmeli.'. (2015, Mart). Web: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/03/150326_erdogan_yemen 9 Nisan 2016'da alınmıştır.

⁸² Davutoğlu, A. (2012). *Stratejik Derinlik*. (77. Baskı). İstanbul: Küre Yayınları, 435.

İran'ın bölgeyi şekillendirme ve çeşitli yerel aktörler üzerinden bölgede güç tahkim etme çabalarının önemli bir merkezi haline gelmiştir. Türkiye ve İran, sırasıyla 1991 Körfez Savaşı sonrasında, 2003 Irak Savaşı sonrasında ve 2011'de ABD askerlerinin Irak'tan çekilmesinden sonra Irak'ta oluşan güç boşluğundan ya da güç dengelerinde yaşanan değişimlerden yararlanmaya çalışmış ve zamanla Irak üzerinden güç mücadelesi yapan ülkeler haline dönüşmüşlerdir.

1991 Körfez Savaşı'ndan sonra Irak Şiiilerinin ülkenin güneyinde ve Kürtlerin kuzeyinde Saddam rejimine karşı eş zamanlı başlattıkları halk ayaklanmaları⁸³, bir anlamda Irak'ın geleceğinin şekillendirilmesinde rol alacak iki önemli aktörün uluslararası politik gündemde giderek daha fazla yer almalarına neden olmaktadır. Böylelikle bu iki aktör, bölgesel ve küresel güçlerin Irak politikalarını şekillendirirken dikkate alacağı ve kendi çıkarları doğrultusunda destekleyip gerektiğinde kullanabileceği unsurlar haline dönüşmüştür. Bu bir bakıma Soğuk Savaş sonrası sistemde yaşanan iç ve dış politikadaki ayrımın bulanıklaşması ve dolayısıyla uluslararası siyasetin içselleştirilmesi ve iç politikanın uluslararasılaştırılması⁸⁴ ile doğrudan ilintiliydi. Aynı zamanda Soğuk Savaş'ın bitişi çatışmaların niteliğinde yaşanan değişim ve dönüşümün de başlangıç noktasını oluşturmuş ve küresel güçler artan seviyede bölgesel ve yerel risklerle karşı karşıya kalmıştır. Bölgesel risk faktörlerinden biri de, Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin oluşumuna karşı ortak endişeler taşıyan Türkiye, Suriye ve İran tarafından hissedilmektedir.⁸⁵ Sahip oldukları Kürt nüfus sebebiyle Irak'ın toprak bütünlüğünü savunan bu ülkeler, Irak politikalarında ise birbirlerinden oldukça farklı yerel unsurları desteklemekte ve bu sayede siyasi kazanım elde etmeye çalışmaktadırlar.

Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Aralık 1991'de bir araya gelerek 'Irak Kürdistan Cephesi'ni kuran Kürt gruplar ardından Mayıs 1992'de yapılan seçim sonucunda 'Temsilciler Meclisi'ni kurmuş ve böylelikle başını KDP ve KYB'nin çektiği Irak'ın kuzeyinde fiili bir özel bölgesel yönetim meydana getirilmiştir.⁸⁶ Bu noktadan sonra Kuzey Irak; Erbil merkezli ve Barzani liderliğindeki Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ile daha çok Süleymaniye merkezli Celal Talabani liderliğinde Kürdistan Yurtseverler Birliği'nin (KYB) güç mücadelesine sahne olmuştur. Bu dönemde Türkiye KDP'yle, İran ise KYB ile işbirliği içerisine girmiştir.⁸⁷ Tahran'ın KYB'yi desteklemesinde; Talabani'nin Kürtlere belli seviyede özerklik verilmesinin üniter bir Irak devletine hanel getirmeyeceği konusunda İran'ı ikna etmiş olması yatmaktadır.⁸⁸ Türkiye'nin Irak'ta PKK'lı teröristlere karşı düzenlediği sınır ötesi operasyonlar ve Türkiye'nin KDP ile olan iyi ilişkileri, İran'ı rahatsız eden ve karşıt bir konum

⁸³ Mansfield, P. (2012). *Ortadoğu Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları, 478.

⁸⁴ Andersen, R. R., Seibert, R. F. ve Wagner, J. G. (2012). *Politics and Change in the Middle East*. (10. Edition). Pearson, 326.

⁸⁵ Arı, T. (2007). *Irak, İran, ABD ve Petrol*. (2.Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları, 471.

⁸⁶ Keneş, B. (2012). *İran: Tehdit mi, Fırsat mı?*. İstanbul: Timaş Yayınları, 265.

⁸⁷ Svistunova, I. (2010). Irak Faktörünün Türkiye'nin Ortadoğu Politikasına Etkisi (1990-2008). *ORSAM-Ortadoğu Analiz*, 2 (14), 74-84.

⁸⁸ Takeyh, R. (2009). *Gizli Devrimler Ülkesi İran*. İstanbul: Karakutu, 212-213.

almaya iten bir başka nedendir. Ağustos 1995'te PKK, Kuzey Irak'taki manevra alanını daralttığını düşündüğü KDP'ye yönelik bir saldırı gerçekleştirmiş ve bu saldırı Suriye ve İran'ın yanı sıra KYB tarafından da desteklenmiştir. Talabani'ye göre, Türkiye KDP'yi silahlandırmaktaydı ve bu nedenle PKK, Türkiye'nin Barzani'ye yönelik desteğini engelleyebilecek önemli bir araçtı.⁸⁹

Türkiye, PKK'nın Kuzey Irak'taki güç boşluğundan yararlanarak güçlenmesini engellemek adına sınırına yakın bölgeyi kontrol eden KDP ile işbirliği yapmaya yönelirken İran ise, Türkiye'nin gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlar sayesinde bölgedeki güç boşluğunu doldurma adına avantajlı konuma yükseleceğini hesap ederek Türkiye karşıtı unsurların yanında yer almıştır. Buna ek olarak İran, Kuzey Irak'taki petrolün ve gazın doğrudan askeri işgal veya dolaylı olarak ekonomik işbirliği aracılığıyla Türkiye tarafından kontrol edilmesini de istememiştir.⁹⁰ Türkiye ve İran'ı Irak'ta rekabet eden iki ülke konumuna yükselten bir başka neden ise, 1990'lı yıllar boyunca iki ülkenin yaşadığı 'güven bunalımı'dır. İran, Türkiye'yi Halkın Mücahitleri Örgütü'nü desteklemekle suçlamaktaydı. Türkiye ise, İran'ı PKK'yı desteklemekle suçlamaktaydı. Bu örgütlerin hareket sahalarının Kuzey Irak'ta yoğunlaşması tarafların güç mücadelesini buraya kaydırmasına yol açmıştır.

Türkiye; kimyasal silah barındırdığı gerekçesiyle BM'nin yaptırımları altında olan komşusundan, sınırındaki bölgeleri kontrol eden KDP ile ilişkilerini geliştirerek ekonomik kazanç elde etmeye çalışmıştır. Ekonomik bağımlılığını sürdürmek isteyen KDP de buna karşılık PKK'nın Irak'taki faaliyetlerine karşı Türkiye ile beraber hareket etmiştir.⁹¹ KDP ile KYB arasındaki çatışmaların şiddetlendiği 1995 yılında İran KYB'ye yardım etmek amacıyla, beş bin kişilik Şii Araplardan oluşan Bedir Tugaylarını Kuzey Irak'a göndermiştir. Benzer şekilde Türkiye, 1997 yılında KYB saldırılarına karşı KDP'ye askeri yardımda bulunmuş ve 36 Türk tankı KDP saflarında KYB'ye karşı savaşmıştır.⁹² Özetle, 1990'lı yıllarda Türkiye ve İran'ın Irak'ta güç tahkim etme çabası daha çok Kuzey Irak'taki KDP-KYB arasındaki güç mücadelesi üzerinden yürümüştür. Diğer taraftan İran, Şiilerin sahip olduğu nüfus sebebiyle Saddam sonrası demokratik bir Irak'ta etkinliğini oldukça arttıracak ümidini taşımaktaydı. Türkiye ise Irak'ta olası bir çoğulcu demokrasiyi kendi çıkarlarını idame ettirme adına elzem görmekteydi.

2003 Irak Savaşı'ndan sonra etnik ve mezhepsel siyaset Irak'ta giderek artmış ve ülke güvenlik sorununun bir türlü çözülemediği, dış etkinin giderek arttığı istikrarsız bir yer haline gelmiştir.⁹³ Savaşta Saddam'ın ordusunun yenilmesinin ardından Irak'ta daha çok

⁸⁹ Öğür, B., Baykal, Z. ve Balcı, A. (2014). Kuzey Irak-Türkiye İlişkileri: PKK, Güvenlik ve İşbirliği. *ORMER*, 1. 32.

⁹⁰ Olson, R. (2005). *Türkiye-İran ilişkileri 1979-2004: Devrim, İdeoloji, Savaş, Darbeler ve Jeopolitik*. Ankara: Babil Yayıncılık, 158.

⁹¹ Keneş, a.g.e., 270. Türkiye'nin Kuzey Irak politikasının tarihsel gelişimi için bkz. Öğür, B., Baykal, Z. ve Balcı, A. (2014). Kuzey Irak-Türkiye İlişkileri: PKK, Güvenlik ve İşbirliği. *ORMER*, 1.

⁹² Keneş, a.g.e., 270.

⁹³ Oran, B. (2013). *Türk Dış Politikası- Cilt III: 2001-2012*. (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayıncılık, 410.

Sünni bölgelerde yoğunlaşan bir direniş başlamıştır.⁹⁴ Direnişin Sünni bölgelerde yoğunlaşmasının nedeni, ABD müdahalesiyle birlikte iktidarlarını kaybeden ve çoğunlukla Sünni olan devrik iktidar seçkinlerinin ve Ba'asçıların işgale karşı direnerek kaybettikleri statüleri geri almak istemeleriydi.⁹⁵ Böylesi bir ortamda Türkiye, gerçek bir siyasi süreci, geniş, temsil gücü yüksek ve hiçbir grubun iktidarı domine etmediği kapsayıcı bir Irak hükümetini açık bir şekilde savunmaktaydı.⁹⁶ İran ise en başından beri Şii egemenliğinde bir Bağdat hükümetinin ihdasını sağlama ve bu sayede geleneksel güvenlik tehdidini dost bir ülkeye dönüştürme çabasındaydı.⁹⁷

Türkiye ve İran, kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden bir Bağdat hükümeti oluşturabilmek için rekabet içerisine girmiştir. Türkiye, seçimleri boykot eden Iraklı Sünni Arapların siyasal sürece dâhil olması için çeşitli girişimlerde bulunduysa⁹⁸ da Mayıs 2006'da Şii Araplar ile Kürtler arasında kurulan koalisyon, Sünni Arapların temsil gücünü oldukça sınırlamış ve nitekim Şii Arap Nuri el Maliki liderliğinde hükümet kurulmuştur. Türkiye, 2005 sonundan itibaren daha çok Iraklı Sünniler üzerinden siyaset yapmaya başladıysa da İran'inkine benzer bir etkinlik alanına sahip olamadı.⁹⁹ Türkiye'nin Sünni Araplara ağırlık vermesinin nedeni, iktidardan dışlanmalarına engel olarak radikalleşmelerinin önüne geçmektir. Ancak bu sayede ülkede bölünmüşlük giderilebilirdi. Bu kapsamda Türkiye, Iraklı Şii Araplarla da temas kurmaya özen gösterdi.¹⁰⁰ Ayrıca Musul, Erbil, Basra ve Necef'te konsolosluklar açarak bütün kesimlere eşit mesafede durmaya çalıştı.¹⁰¹ 2005 seçimlerini boykot eden Sünniler, Türkiye'nin uzun uğraşları sonucu ve Maliki'nin her türlü engeline rağmen bu kez denklemde yer alabilmek adına 2010 yılı Irak genel seçimlerinde İyad Allavi'nin el-İrakiye listesine dâhil olmuşlardır. Benzer şekilde Türkiye'nin yönlendirmesiyle Türkmenler de büyük oranda Allavi ittifakını tercih etmişlerdir.¹⁰²

İran ise bu dönemde Arap milliyetçiliğinin etkisindeki seküler Sünni Arapların iktidarı ele geçirmesi halinde ülkenin yeniden Ba'aslaştırılacağı endişesi taşımış ve Şii'leri tek çatı altında toplamak için çabalamıştır. Bunu en net şekilde 2010 seçimlerinde başaran Tahran yönetimi, Maliki'nin Şii ağırlıklı grupları Kanun Devleti Koalisyonu etrafında toplamasına katkıda bulunmuştur. Bu sayede, seçimlerde seküler el-İrakiye grubu birinci çıkmasına rağmen hükümeti kurma görevini yeniden Maliki üstlenmiştir. Türkiye, bütün grupları

⁹⁴ Arıkan, P. (2006). ABD'nin Irak'a Müdahalesi ve İran'ın Tutumu. M. Şahin ve M. Taştekin. (Editörler). *II. Körfez Savaşı*. Ankara: Platin Yayınları, 174.

⁹⁵ Norton, A. R. ve Kazemi, F. (2005, Ocak). The Limits of Shock and Awe: America in the Middle East. *Current History*. 104. 6.

⁹⁶ United States Institute of Peace. (2011, Haziran). *The Coming Turkish-Iranian Competition in Iraq*. New York ve Washington: Sean Kane, 5.

⁹⁷ Milani, M. M. (2011). Iran's Strategies and Objectives in Post-Saddam Iraq. H. Barkey, S. Lasensky ve P. Marr. (Editörler). *Its Neighbors, and the United States*. Washington, DC: United States Institute of Peace.

⁹⁸ Oran, a.g.e., 411.

⁹⁹ Oran, a.g.e., 406.

¹⁰⁰ Oran, a.g.e., 412.

¹⁰¹ Nakip, M. (2012). Barut Fıçısı Irak ve Türkmenler. *Ortadoğu Analiz*, 4 (42), 98.

¹⁰² Çubukçu, M. ve Özhan, T. (2010). İşgal Altında İstikrar Arayışları 2010 Seçimleri. *SETA Analiz*. 20. 28-31.

kucakladığını düşündüğü Allavi ittifakına destek olarak¹⁰³ İran'ın Maliki üzerinden elde ettiği Şii temsil ve hareket kabiliyetini sınırlamak niyetindeydi. Türkiye, 2010 Irak seçimlerinde çok yaklaştığı fakat ulaşamadığı zafere Eylül 2014'te Haydar el İbadi iktidarıyla beraber ulaşma fırsatı yakalamıştır. Özetle, 2003 Irak Savaşı sonrası Türkiye ve İran, Irak'ta daha çok iktidar mücadelesi üzerine odaklanmıştır. Türkiye, kendi güvenliğini sağlayan güçlü ve istikrarlı bir Irak'tan yana iken İran, siyasi, ekonomik ve konvansiyonel askeri rakip olmaktan yoksun Şii egemenliğinde zayıf bir Irak'ı tercih etmekteydi.¹⁰⁴ Çünkü istikrarsızlık ortamının belli bir ölçüde devam etmesi ABD güçlerini Irak'ta oyalayacağından İran kendisine yönelen ABD tehdidi karşısında zaman kazanmış olacaktı.¹⁰⁵

Aralık 2011'de ABD askerlerinin Irak'tan tamamen çekilmesiyle oluşan güç boşluğu ve Sünni Arap Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık el Haşimi hakkında çıkartılan tutuklama kararı, Irak'ta mezhepsel gerilimin artmasına ve güç mücadelesinin iyice tırmanmasına neden olmuştur. Bu aynı zamanda Türkiye ve İran'ın Irak'taki güç tahkim politikalarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu noktadan itibaren Irak yönetimindeki Sünni isimler Türkiye'den yardım istemeye başlamış, hatta Tarık el Haşimi Türkiye'ye sığınmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin merkezi yönetimle arası açılırken, Kürt yönetimi ile ilişkileri daha da derinleşmiştir.¹⁰⁶ İran açısından bakıldığında ise; daha önceleri ihtiyatlı bir politika benimseyen ve İran'a karşı mesafeli duran Maliki hükümeti giderek İran'a yakınlaşmış ve bölge siyasetinde giderek İran'ın çizgisine doğru kaymıştır.¹⁰⁷ Ülkede artan mezhepsel gerginlik ve IŞİD'in yükselişi, Maliki'yi savunma alanında İran'la daha fazla işbirliği yapmaya yöneltmiştir. Irak, 2011 sonrası dönemde İran ile yaptığı savunma alanındaki işbirliğine özellikle Haydar el İbadi iktidarı sonrası Türkiye'yi de dâhil etmiştir.

Nitekim ABD'nin Irak'a müdahalesinden itibaren Irak'taki nüfuzunu kayda değer şekilde arttıran İran, ABD askerlerinin çekilmesiyle birlikte bu nüfuzu oldukça pekiştirmiştir. Aralık 2011'den sonra Maliki'nin ve Şiiilerin güçlenmesi ile Sünni üst düzey politikacıların teröre destek verdikleri suçlamasıyla tutuklanması, ülkede Sünni-Şii gerilimini tırmandırmış ve en önemlisi işgalin ilk yıllarındaki desteği yakalayamasa¹⁰⁸ da özellikle 2013 yılının sonlarında IŞİD'in ülkede zemin kazanmasına ortam hazırlamıştır. IŞİD'in yaratılmasında Irak hükümetlerinin sosyo-kültürel, dini ve mezhepsel yapıyı yeterince ve samimi bir şekilde kucaklayamamasının ve Şii ağırlıklı Irak hükümetlerinin Saddam yanlısı Sünni toplulukları dışlamasının etkisi büyüktür.¹⁰⁹ Buradan hareketle günümüzde Türkiye ve İran'ın Irak'taki

¹⁰³ Çubukçu ve Özhan, a.g.e., 32.

¹⁰⁴ United States Institute of Peace, a.g.e., 13.

¹⁰⁵ Arıkan, a.g.e., 179.

¹⁰⁶ Balcı, A. (2013). *Türkiye Dış Politikası-İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 297.

¹⁰⁷ Sinkaya, B. (2013, Mayıs). Amerikan Askerlerinin Çekilmesinden Sonra Irak-İran İlişkileri. *Seta Rapor*. 9. 4.

¹⁰⁸ Gürler, R. T. ve Özdemir Ö. B. (2014). El-Kaide'den Post-Kaide'ye Dönüşüm :IŞİD. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*. 1 (1), 124-125. IŞİD'in bölgedeki güç dengelerine etkisinin analizi için bkz. Yeşiltaş, M. ve Kardaş, T. (2015). The New Middle East, ISIL and the 6th Revolt Against the West, *Insight Turkey*, 17(3), 65-83.

¹⁰⁹ İnternet: Tarakçı, N. (Ağustos, 2014). IŞİD Projesinin Arkasındaki Jeopolitik Gerçek. *TASAM*. Web: http://tasam.org/tr-tr/icerik/5306/isid_projesinin_arkasindaki_jeopolitik_gercek 2 Şubat 2016'da alınmıştır.

en önemli güç tahkim mücadelesi artık Irak'ın egemenliğinin yeniden tesisine adına ülkenin terörden arındırılması çabaları üzerinden yürümektedir. Bu kapsamda Türkiye, terörle mücadele adına Irak'a destek vermekte ve ortak güvenlik çıkarlarının savunulması konusunda çaba sarf etmektedir.¹¹⁰ İran ise, hem Irak ordusu hem de paramiliter Şii gruplar üzerinden Bağdat yönetimine destek olarak kendi güvenliğini tesis edebilen ve Şii temsil gücü yüksek bir Irak oluşturmanın peşindedir.

3. Güç Tahkiminin Sembolik Bir Örneği: Başika'ya Asker Sevkiyatı ve Uluslararası Tepkiler

İŞİD'in güçlenmeye ve Irak'ın toprak bütünlüğünü giderek daha fazla tehdit etmeye başlamasıyla beraber, Türkiye ve İran'ın Irak'taki güç tahkim boyutuna savunma alanındaki rekabet de eklenmiştir. Türkiye, 1991 ve 2007 yıllarında Irak'la güvenlik anlaşmaları imzalamıştır.¹¹¹ Fakat 2011 sonrası Maliki ile bozulan ikili ilişkiler sebebiyle Türkiye, Irak'ta oluşan güç boşluğunu doldurma konusunda oldukça geri kalmıştır. Eylül 2014'te Irak'ta Haydar el İbadi'nin iktidara gelmesiyle, ikili ilişkilerin düzelmesine yol açacak ilk ve en önemli gündem maddesi Irak'ın güvenliği ve savunma alanındaki işbirliği olmuştur. İran'ın Irak'la kurmuş olduğu savunma alanındaki işbirliğinin boyutu ise Türkiye'ye kıyasla oldukça kapsamlıdır. Öyle ki, İŞİD sonrası Irak'ta güvenlik güçleri, yerel kuvvetlere dayalı milis güçleri olarak yeniden kurulmaya başlanmıştır.¹¹² Ayrıca İran, Irak'la Ekim 2012'de¹¹³ ve Kasım 2013'te¹¹⁴ yaptığı savunma alanındaki işbirliği anlaşmalarıyla ABD askerlerinin çekilmesinden sonra oluşan güç boşluğunu doldurma konusunda önemli bir avantaj elde etmiştir. Bu noktadan sonra Türkiye ve İran'ın Irak'taki güç tahkim mücadelesi, büyük oranda İŞİD'e karşı elde edilecek başarılar üzerinden yürümeye başlamıştır. Türkiye ve İran, Irak ile yapmış oldukları güvenlik anlaşmalarına ve daha sonra yapılan çeşitli istişarelere dayanarak kurmuş oldukları askeri eğitim kamplarında Irak ordusuna ve peşmergelere eğitim vermektedirler. Bundan farklı olarak İran, Haziran 2014'te kurulan Şii milis gücü Haşed el Şaabi¹¹⁵'nin (Haşdi Şaabi) eğitimini ve operasyonlarını üstlenirken, Türkiye Sünni Arap gücü olan Haşed el Vatani'ye (Haşdi Vatani) eğitim vermektedir.¹¹⁶

Güvenlik anlaşmalarının yanı sıra Irak, Türkiye ve İran ile daha çok savunma bakanları seviyesinde gerçekleştirdiği karşılıklı ziyaretlerde Irak'ın güvenliği ve terörle mücadele konusunda işbirliği yapma arzularını yinelemiştir. 2013'ün sonlarından itibaren

¹¹⁰ İnternet: Başika/Zelikan Eğitim Kampının Bulunduğu Bölgeye Yapılan Saldırı Hk. (2015, Aralık). *Güncel Açıklamalar*, 310. Web: http://www.mfa.gov.tr/no_-310_-16-aralik-2015_-basika_zelikan-egitim-kampinin-bulundugu-bolgeye-yapilan-saldiri-hk_.tr.mfa 2 Şubat 2016'da alınmıştır.

¹¹¹ Semin, A. (2015). Başika Krizi ve Türkiye-Irak İlişkilerinin Geleceği. *BİLGESAM Analiz/Ortadoğu*. 1275. 2.

¹¹² Semin, a.g.e., 4.

¹¹³ İnternet: Iran-Iraq defense cooperation leads to regional stability: Vahidi. (2012, Ekim). Web: <http://www.veteranstoday.com/2012/10/03/iran-iraq-defense-cooperation-leads-to-regional-stability-vahidi/> 3 Nisan 2016'da alınmıştır.

¹¹⁴ Esfandiary, D. ve Tabatabai, A. (2015). Iran's ISIS Policy. *International Affairs*. 91 (1). 9.

¹¹⁵ Haşdi Şaabi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. ORSAM. (2015). *İŞİD Sonrası Irak'ta Tartışmalı Yeni Aktör: Haşdi Şaabi (Halk/Millet Yiğınları)*. Ankara: Bilgay Duman, 198.

¹¹⁶ Semin, a.g.e. 3.

özellikle Haziran 2014'te IŞİD'in Musul'u ele geçirmesiyle birlikte Irak'ın güvenlik alanında Türkiye ve İran'la işbirliği yapması kaçınılmaz hale gelmiştir. Irak, Musul'u kurtarma operasyonu için hazırlık yapmaya başlamış ve Irak ordusu ve peşmerge birliklerinin eğitimi ve diğer askeri yardımlar için Türkiye ve İran'dan yardım talep etmiştir. Kasım 2014'te Türkiye Başbakanı Ahmet Davutoğlu'nun Bağdat ziyaretinde ve Aralık 2014'te Irak Başbakanı Haydar el İbadi'nin Ankara ziyaretinde ortak istihbarat ve bilgi paylaşımı, sınır güvenliği ve peşmergelerin eğitimi gibi konular ele alınmıştır.¹¹⁷ Bu sayede taraflar arasındaki 'IŞİD ile mücadele konusundaki' işbirliği pekiştirilmiştir. Aralık 2014'teki Türkiye ziyaretiyle ilgili Irak Savunma Bakanı Halit Ubeydi şunları söylemiştir; 'Ben ziyaretimde yardım talebimizi açıkça sundum ve olumlu cevap aldım. Uygulanması için çalışmalarımız son sürat devam ediyor.'¹¹⁸ 30 Aralık 2014'te ise İran'a yaptığı ziyarette Ubeydi, terörle mücadele konusunda İran'ın yardımına ihtiyaçları olduğunu dile getirmiştir.¹¹⁹ Ayrıca Nisan 2013'te İran İstihbarat Bakanı Haydar Müslîhi Irak'ı ziyaret etmiş ve ülkedeki terör faaliyetlerine karşı mücadelede Irak Polisini eğitip donatmak dâhil olmak üzere İran'ın tecrübelerini paylaşacağı vaadinde bulunmuştur.¹²⁰

Mart 2015'te Türkiye Savunma Bakanı İsmet Yılmaz'ın Bağdat ziyaretinde Halit Ubeydi ile yaptığı heyetler arası görüşmelerden sonra yapılan açıklamalarda terörle mücadele konusundaki Türk-İrak işbirliğine dikkat çekilmiştir. Toplantı sonrası Ubeydi, 'Bize tüm alanlarda yardım etmeye hazır olduklarını bildirdiler. İstihbarat, silahlandırma ve eğitim konusu bunlara dâhil.' demiştir.¹²¹ Bu görüşmelerden sonra IŞİD'e karşı Türkiye-İrak arasındaki güvenlik ve istihbarat alanındaki işbirliği somut bir hal almıştır. İran ise, Irak ordusuna danışmanlık ve silah yardımını yaptığını ancak Irak'ta askeri birliğinin bulunmadığını belirtse de; İran'ın Şii milisler üzerinden Irak'ta yaklaşık yüz bine yakın savaşıyla IŞİD'e karşı mücadele verdiği söylenebilir.¹²² İran'ın Irak'ta askeri birliklerinin olmadığını ısrarla dile getirmesi, Irak'taki milliyetçi tepkilerden kaçınmak istemesiyle alakalıdır. Irak Şiilerinin büyük oranda İran'ın *velayet-i fakih* yönetim anlayışına karşı oldukları ve Arap milliyetçiliği duygularının güçlü olduğu unutulmamalıdır. Bu yüzden İran, uzun yıllardır Şii milis güçlere yaptığı desteği bu hassas dengeyi gözeterek gerçekleştirmektedir. Türkiye ise Irak'ın hassas dengelerini okuma konusunda İran'a oranda daha az tecrübelidir. Bunun en net örneği de Başika kampına yaptığı asker sevkiyatında

¹¹⁷ Balcı, A. (2015). Türkiye'nin Irak Politikası 2014. B. Duran., K. İnat., A. Balcı. (Editörler). *Türk Dış Politikası Yıllığı*. Ankara: SETA, 184.

¹¹⁸ İnternet: Türkiye'den Irak'a askeri yardım. (2015, Mart). Web: <http://tr.sputniknews.com/turkiye/20150303/1014261502.html> 3 Şubat 2016'da alınmıştır.

¹¹⁹ İnternet: Irak Savunma Bakanı Ubeydi İran'da. (2014, Aralık). Web: <http://www.dunyabulteni.net/haber/318325/irak-savunma-bakani-ubeydi-iranda> 3 Şubat 2016'da alınmıştır.

¹²⁰ Esfandiary ve Tabatabai, a.g.e., 4-5.

¹²¹ Daha fazla bilgi için bakınız: İnternet: 'Musul operasyonunda Irak'ın yanındayız'. (2015, Mart). Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/musul-operasyonunda-irakin-yanindayiz> 3 Şubat 2016'da alınmıştır.

¹²² İnternet: 'Irak'ta 30 bin İran askeri var'. (2015, Mart). Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/irakta-30-bin-iran-askeri-var> 3 Şubat 2016'da alınmıştır.

görülmüştür. Türkiye'nin Başika'ya asker sevkiyatı her ne kadar karşılıklı güvenlik anlaşmalarına ve çeşitli istişarelerde alınan rızaya dayansa da Irak'ın beklentisi savunma bakanlığı nezdinden özel bir izin veya mutabakat zabtı alınmasıdır.

4 Aralık 2015'te Türkiye, Başika kampının IŞİD ile cephe hattına yakın bir mesafede bulunması hasebiyle kampın savunmasına destek sağlamak adına asker sevkiyatı yapmış ve gerek sevkiyatın büyüklüğü ve gerek bu sevkiyatın Erbil Kürt yönetimiyle veya Musul yerel yetkili mercileriyle sağlanan bir mutabakat¹²³ sonucu gerçekleşmesi, olayı uluslararası gündeme taşıyan görünürdeki temel nedenler olmuştur. Her ne kadar Irak, Türkiye'nin istihbarat paylaşımı, silahlandırma ve askeri eğitim konularındaki yardımına rızası bulunsa da; Irak cephesini endişelendiren ve seslerin yükselmesine neden olan asıl gerekçe, bu sevkiyatın daha çok Türkiye'nin Irak'ta ve genel anlamda bölgede güç tahkim etme çabasına yönelik bir girişim olarak algılanmasıdır. Bu girişim aynı zamanda, Irak'ta IŞİD karşıtlığından yararlanarak bölgede Şii temsil gücünü sağlamlaştırmaya çalışan İran'ın ve onun bölgesel emellerinin önüne çekilen bir set olarak algılanmış ve bu tehdide yönelik Irak cephesinde ve uluslararası arenada bir refleks geliştirilmesine neden olmuştur.

Türkiye, Başika kampında peşmergelerin yanı sıra eski Musul valisi Esil Nuceyfi tarafından oluşturulan ve büyük oranda Musul halkından oluşan Sünni Arap gücü Haşed el Vatani'ye eğitim vermektedir. Musullu Sünni Araplar, Musul'un IŞİD'den geri alınması için gerçekleştirilecek operasyonlara İran destekli Şii milis güçlerinin katılmasına karşı çıkmaktadırlar. Musullu Sünni Araplara en büyük desteği, Şii milislerin güçlenmesinden rahatsız olan ve bölgedeki etkinliğini arttırarak IŞİD'in yerini alacağından endişe duyan Türkiye vermektedir. Başta Bağdat yönetimi ve İran olmak üzere diğer küresel güçler ise Sünni Arapların 'devletin kontrolü dışında' hareket etmesinden endişe ettikleri için Sünni Araplara yeterli desteği vermemektedirler.¹²⁴ Türkiye ve İran'ın çıkarları doğrultusunda desteklenen ve yönlendirilmeye çalışılan Sünni ve Şii milislerin operasyon sahaları, aynı zamanda iki ülkenin Irak'taki sembolik güç tahkim çabalarına da bir gösterge oluşturmaktadır. Örneğin, Eylül 2015'te Bağdat'ta Türk inşaat firmasında çalışan 18 işçinin Şii milislerce kaçırılması ve milislerin Türkiye'ye yönelik taleplerde bulunması, başta İran olmak üzere Türkiye'nin bölgesel politikalarından rahatsız olan güçlerin Türkiye'ye Şii milisler üzerinden bir meydan okuması olarak yorumlanabilir.¹²⁵ Bu olaydan yaklaşık 3 ay sonra Türkiye, Başika'ya yaptığı asker sevkiyatı ile bölgedeki çıkarlarını korumaktan geri durmayacağı ve güç mücadelesindeki etkinliğini arttırmaktan çekinmeyeceği mesajını vermiştir. Fakat her iki ülke de Irak üzerinden elde edecekleri asıl başarının; Irak'ın enerji politikası üzerinden kurgulanan ve IŞİD ile mücadele üzerinden yürüyen küresel boyuttaki güç mücadelesinden kazançlı bir şekilde ayrılmak olduğunun bilincindedir.

¹²³ Semin, a.g.e., 3.

¹²⁴ Semin, a.g.e., 4-5.

¹²⁵ SETA. (2015). *2015'te Türkiye*. Ankara. 131-132.

İran'ın Irak'taki nüfuzu ve manevra kabiliyeti düşünüldüğünde Türkiye'nin Başika'ya yaptığı asker sevkiyatının oldukça sınırlı ve sembolik bir güç tahkim karakterine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Başta Türkiye ve İran olmak üzere uluslararası toplum, Irak hükümetine destek olarak IŞİD'e karşı savaşta hemfikir ve beraber olduklarını göstermelerine rağmen, IŞİD'e karşı üstlenecekleri rol ve elde edilecek başarıdaki payları üzerinden bölgede güçlerini tahkim etme ve çıkarlarını devam ettirmekte çabasıdadırlar. Bu sebeple uluslararası kamuoyu ve daha çok Irak hükümeti ve müttefikleri; Başika kampına yapılan asker sevkiyatını basit olarak, Türkiye'nin IŞİD'e karşı mücadelede merkez kumanda üssü olduğunu ve bölgeyi şekillendirmede belirleyici güç olduğunu kanıtlamak adına ve aynı zamanda IŞİD'e karşı elde edilecek başarının uluslararası kamuoyundaki itibarını yükselteceğini hesap ederek giriştiği bir bölgesel güç tahkim çabası olarak algıladı. Nitekim Suriye ve Irak'taki güç mücadelesinin hassas bir dengeye oturtulması sebebiyle, Türkiye'nin bu girişimi nitelikleri itibarıyla küçük olmasına rağmen hassas bir dönemde gerçekleştirilmesi sebebiyle etkisi yüksek bir mesaj görevini gördü.

İbadi, Türkiye ile ilişkileri sıkı tutmak istese de hem sevkiyatın gerçekleştirilme yöntemi hem de İran baskısı¹²⁶ sebebiyle Türkiye'ye Irak'ın toprak bütünlüğüne saygı göstermesini ve Türkiye'nin askerlerini Irak topraklarından çekmesini bildirmiştir.¹²⁷ Türkiye-Irak ilişkilerinin bozulmasından ve Irak'ın dış politikada daha fazla Rusya-İran eksenine kaymasından endişe duyan Washington yönetimi, Türkiye'nin Irak'ın hassasiyetlerini dikkate alarak askerlerini Irak'tan geri çekmesini ve tansiyonu düşürmesini talep etmiştir. Tahran yönetimi ise, Türkiye'nin Musul'un Başika bölgesine asker göndermesini 'yanlış bir hareket' olarak değerlendirmiş ve terörle mücadelenin Irak yönetimiyle koordineli olarak merkezi hükümetten izin alınarak yapılması gerektiğini belirtmiştir.¹²⁸ İran, Başika'ya yapılan bu sevkiyatı Irak'taki etkinliğine karşı gerçekleştirilmiş sembolik bir güç gösterisi olarak algılamış ve sınırlı bir karaktere sahip olması sebebiyle de çıkarlarının büyük oranda zedelenmeyeceğini düşünmüştür. Uluslararası tepkiler sebebiyle Türkiye'nin kamptaki asker sayısını azaltmasının yanı sıra Başika'nın kapsamının genişletilmesi konusunda uzlaşya varıldığı ve buna göre, Başika'daki eğitim üssünde ABD,

¹²⁶ İran, hem Irak içerisinde hem de bölgesel düzeyde kendisine karşı artan endişeleri azaltmak için İbadi'yi ilk aşamada desteklese de İbadi tarafından oluşturulan, ülkedeki tüm kesimleri kapsayan, sivil yöneticilerden oluşan ve mezhep üstü siyaset yapmayı öngören teknokratlar hükümetini de içeren 'reform süreci'nden oldukça rahatsızdır. İran bu sebeple çıkarlarını idame ettirebilecek diğer Şii liderlerle yakın temasını sürdürmektedir. Eski Başbakan, şimdi Cumhurbaşkanı yardımcısı olan Nuri Maliki 9-11 Kasım 2014'te İran'ı ziyaret etmiş ve en üst düzeyde kabul görmüştür. Bu ziyaret, hem Maliki'nin Irak siyasetinde hala etkili bir figür olduğunu, hem de İran'ın Irak'taki çıkarlarını korumak için aynı zamanda farklı liderleri ve hareketleri desteklediğini göstermektedir. Nitekim Abadi Başika krizinde sessiz kalmayı tercih etmiş olsaydı eski Başbakan Nuri Maliki ve İran'ın Bağdat hükümetini devirmeye yönelik girişimleri patlak verebilirdi. Daha fazla bilgi için bkz. Sinkaya, B. (2014). The 'Deepening' of Strategic Partnership between Iraq and Iran. *ORSAM Review of Regional Affairs*. 19. Semin, A. (2015). Başika Krizi ve Türkiye-Irak İlişkilerinin Geleceği. *BİLGESAM Analiz/Ortadoğu*. 1275.

¹²⁷ İnternet: 'Türk askerlerine 48 saat süre'. (2015, Aralık). Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/turk-askerlerine-48-saat-sure> 9 Nisan 2016'da alınmıştır.

¹²⁸ İnternet: İran'dan Türkiye'ye Musul Tepkisi. (2015, Aralık). Web: <http://www.milliyet.com.tr/iran-dan-turkiye-ye-musul-tepkisi/dunya/detay/2159290/default.htm> 9 Nisan 2016'da alınmıştır.

NATO ve IŞİD karşıtı koalisyonun ortak hareket edeceği, ancak kampın tabelası dışında hiçbir şeyin değişmeyeceği söylenmektedir.¹²⁹ İran'ı asıl endişelendiren durum ise, Türkiye'nin sembolik nitelikteki güç gösterisinden çok Türkiye'nin bölgedeki güç boşluğunu doldurma adına gerçek manada avantajlı bir konuma yükselmesidir.

4. Sonuç Yerine: Türkiye ve İran'ın Çatışan Çıkarları ve Ortadoğu'da Belirginleşen İttifaklar

Türkiye'nin Başika'ya asker sevkiyatı; ister jeopolitik dengeler hesaba katılarak gerçekleştirilmiş stratejik bir hamle olarak ele alınsın isterse tamamen ihtiyaca binaen gerçekleşmiş stratejik düşünceden yoksun bir girişim olarak düşünölsün, sonuçta yarattığı etki ve bölgesel dinamikleri harekete geçirmesi bakımından Başika örneği, bölgedeki jeopolitik dengelerin ne kadar hassas ve kırılğan olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Şüphesiz bölgedeki bu hassas jeopolitik dengenin oluşmasında, bölgede ekonomi ve enerji politikği üzerinden kurgulanan ve daha çok Suriye üzerinde yoğunlaşan bölgeyi dizayn etme çabalarının etkisi büyüktür. Başika hamlesi sonrası gelen tepkiler de, küresel ve bölgesel güçlerin IŞİD ile mücadele ederken aynı zamanda bölgeyi kendi çıkarları doğrultusunda dizayn etmeye çalıştığının da açık bir dışa vurumudur. IŞİD sonrası Irak'ın bölgesel ve küresel güçlerin rekabet alanı haline geldiği açıkça görünmektedir.¹³⁰ Rusya, Suriye, İran ve Irak arasında istihbarat paylaşımı ve IŞİD'e karşı mücadelede koordinasyonu önceleyen bir operasyon merkezi kurulması,¹³¹ Türkiye yanlısı Sünniler ile IKBY'nin açıkça bu ortak çabanın dışında bırakılmasına ve IŞİD ile mücadelede ABD öncülüğündeki koalisyonun etkisinin sınırlandırılmasına yönelik bir girişim olarak yorumlanabilir. Şayet Kürtler ve Sünni unsurlar Musul operasyonunun dışında bırakılırsa, Bağdat ve İran'ın bölgede yeniden ele geçirilecek alanları Suriye rejim güçlerine ve PKK'ya tedarik sağlamak için kullanması söz konusu olabilir.¹³² Suriye rejim güçlerine alan açılması daha çok ABD için önemli bir uyarın olurken, PKK'ya açılacak olası bir alan ise daha çok Türkiye'yi tehdit etmektedir. Bu sebeple, Suriye'de olduğu gibi Irak'ta da ABD ile Türkiye'nin uzlaşması gereken noktalar, Rusya-Suriye-Irak-İran cephesine oranla oldukça fazladır.

İran bir yandan IŞİD ile mücadele sayesinde Irak'taki Şiilerin temsil gücünü sağlamlaştırırken diğeri taraftan da bölgedeki yabancı güçlerin etkisini sınırlamaya çalışmaktadır. Türkiye ise, IŞİD ile mücadelede Irak'a destek olarak istikrarlı, kendi güvenliğini sağlayabilen ve daha sonra geniş temsiliyetli demokratik bir Irak oluşturabilmenin çabasıdadır. Türkiye ve İran'ın çıkarlarının çatıştığının en belirgin örneği; Ortadoğu'daki çıkarları büyük ölçüde örtüşen aktörlerin IŞİD ile mücadelede adına bir araya gelerek oluşturduğu koalisyonlarda iki ülkenin de farklı kamplarda yer almalarıdır. Buna

¹²⁹ İnternet: Duman, B. (2016, Ocak). Biden'ın Türkiye Ziyareti Üzerinden Türkiye-Irak İlişkileri. *ORSAM*. Web: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=5617> 9 Nisan 2016'da alınmıştır.

¹³⁰ Semin, a.g.e., 6.

¹³¹ İnternet: Duman, B. (2015, Aralık). Musul Meselesinin İç Yüzü. *ORSAM*. Web: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=5575> 9 Nisan 2016'da alınmıştır.

¹³² Ali, O. (2015). Ramadî'nin Geri Alınması ve ABD'nin Irak'ta IŞİD'e Karşı Savaşının Geleceği. *ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*. 37. 7-9.

göre farklı koalisyonlarda yer alan aktörler, IŞİD'e karşı mücadelede hemfikir olmalarına rağmen bu aktörlerin bölge üzerindeki jeostratejik tahayyül ve projeksiyonları birbirlerinden oldukça farklıdır. Irak'taki tarafların tümü, IŞİD meselesinin bir şekilde sona ereceği düşüncesiyle, IŞİD sonrasına hazırlanmaktadır.¹³³ 'IŞİD sonrası oluşacak güç boşluğunun nasıl ve kimler tarafından doldurulacağı' sorusu üzerinden yürüyen güç mücadelesi ve yaşanan çıkar çatışması, IŞİD'i bölge dizaynında kullanılabilir bir unsura dönüştürmekte ve bu nedenle IŞİD giderek alan ve zaman kazanmaktadır.

Ortadoğu'da yaşanan güç mücadelesindeki değişim ve dönüşüm, giderek ayrışan ve çatışmaya başlayan yerel unsurlar ve bu unsurların farklı kutuplardaki destekçilerinin bulunması, Türkiye ve İran'ın Irak'taki güç tahkim çabalarının boyut ve karakterini de değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Her şeyden önemlisi Irak'taki bu güç tahkim mücadelesi giderek yerel olmaktan çıkıp önce bölgesel ve daha sonra küresel bir boyut kazanmıştır. Türkiye ve İran arasında Saddam Hüseyin döneminde daha çok Kuzey Irak'ta Kürtler üzerinden yaşanan güç tahkim mücadelesi, 2003 sonrası devlet düzeyinde yaşanan, Irak halkının siyasi temsili üzerine yoğunlaşan ve etkisinin bölgesel boyutları da aştığı güç tahkim mücadelesine ve son olarak özellikle 2013 sonrası küresel aktörlerin çıkarlarının doğrudan tahkim edilmeye ve bölgenin şekillendirilmeye başlandığı süreçte oldukça sınırlanan ve çatışan bir güç tahkim mücadelesine evrilmiştir. Başka krizi de Türkiye ve İran'ın Irak'ta sergiledikleri sınırlanan ve çatışan güç tahkim karakterine güzel bir örnek oluşturmaktadır. Bundan sonraki süreçte de Irak'ta sahnelenecek Türkiye ve İran arasındaki güç mücadelesi, küresel boyuttaki güç ve çıkar ilişkilerinin etkisinde şekillenmeye devam edecektir.

Kaynakça

Ali, O. (2015). Ramadi'nin Geri Alınması ve ABD'nin Irak'ta IŞİD'e Karşı Savaşının Geleceği. *ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*. 37. 7-9.

Andersen, R. R., Seibert, R. F. ve Wagner, J. G. (2012). *Politics and Change in the Middle East*. (10. Edition). Pearson, 326.

Arı, T. (2007). *Irak, İran, ABD ve Petrol*. (2.Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları, 471.

Arıkan, P. (2006). ABD'nin Irak'a Müdahalesi ve İran'ın Tutumu. M. Şahin ve M. Taştekin. (Editörler). *II. Körfez Savaşı*. Ankara: Platin Yayınları, 174.

¹³³ İnternet: Duman, B. (2015, Şubat). IŞİD'i Musul'dan Çıkarmanın Yolu Kapsamlı Stratejiden Geçiyor. *Aljazeera Türk*. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/isidi-musuldan-cikarmanin-yolu-kapsamli-stratejiden-geciyor> 9 Nisan 2016'da alınmıştır.

Balcı, A. (2013). *Türkiye Dış Politikası-İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 297.

Balcı, A. (2015). Türkiye'nin Irak Politikası 2014. B. Duran., K. İnat., A. Balcı. (Editörler). *Türk Dış Politikası Yıllığı*. Ankara: SETA, 184.

Çubukçu, M. ve Özhan, T. (2010). İşgal Altında İstikrar Arayışları 2010 Seçimleri. *SETA Analiz*. 20. 28-31.

Davutoğlu, A. (2012). *Stratejik Derinlik*. (77. Baskı). İstanbul: Küre Yayınları, 435.

Esfandiary, D. ve Tabatabai, A. (2015). Iran's ISIS Policy. *International Affairs*. 91 (1). 9.

Gürler, R. T. ve Özdemir Ö. B. (2014). El-Kaide'den Post-Kaide'ye Dönüşüm :İŞİD. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*. 1 (1), 124-125.

İnternet: İran'dan Türkiye'ye Musul Tepkisi. (2015, Aralık). Web: <http://www.milliyet.com.tr/iran-dan-turkiye-ye-musul-tepkisi/dunya/detay/2159290/default.htm> 9 Nisan 2016'da alınmıştır.

İnternet: Tarakçı, N. (Ağustos, 2014). İŞİD Projesinin Arkasındaki Jeopolitik Gerçek. *TASAM*. Web: http://tasam.org/tr-tr/icerik/5306/isid_projesinin_arkasindaki_jeopolitik_gercek 2 Şubat 2016'da alınmıştır.

İnternet: Başika/Zelikan Eğitim Kampının Bulunduğu Bölgeye Yapılan Saldırı Hk. (2015, Aralık). *Güncel Açıklamalar*, 310. Web: http://www.mfa.gov.tr/no_-310_-16-aralik-2015_-basika_zelikan-egitim-kampinin-bulundugu-bolgeye-yapilan-saldiri-hk_.tr.mfa 2 Şubat 2016'da alınmıştır.

İnternet: Türkiye'den Irak'a askeri yardım. (2015, Mart). Web: <http://tr.sputniknews.com/turkiye/20150303/1014261502.html> 3 Şubat 2016'da alınmıştır.

İnternet: Iran-Iraq defense cooperation leads to regional stability: Vahidi. (2012, Ekim). Web: <http://www.veteranstoday.com/2012/10/03/iran-iraq-defense-cooperation-leads-to-regional-stability-vahidi/> 3 Nisan 2016'da alınmıştır.

İnternet: Irak Savunma Bakanı Ubeydi İran'da. (2014, Aralık). Web: <http://www.dunyabulteni.net/haber/318325/irak-savunma-bakani-ubeydi-iranda> 3 Şubat 2016'da alınmıştır.

İnternet: 'Musul operasyonunda Irak'ın yanındayız'. (2015, Mart). Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/musul-operasyonunda-irakin-yanindayiz> 3 Şubat 2016'da alınmıştır.

İnternet: 'Irak'ta 30 bin İran askeri var'. (2015, Mart). Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/irakta-30-bin-iran-askeri-var> 3 Şubat 2016'da alınmıştır.

İnternet: 'Türk askerlerine 48 saat süre'. (2015, Aralık). Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/turk-askerlerine-48-saat-sure> 9 Nisan 2016'da alınmıştır.

İnternet: Erdoğan: 'İran Yemen'deki güçlerini çekmeli.'. (2015, Mart). Web: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/03/150326_erdogan_yemen 9 Nisan 2016'da alınmıştır.

İnternet: Duman, B. (2015, Aralık). Musul Meselesinin İç Yüzü. *ORSAM*. Web: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=5575> 9 Nisan 2016'da alınmıştır.

İnternet: Duman, B. (2016, Ocak). Biden'ın Türkiye Ziyareti Üzerinden Türkiye-İrak İlişkileri. *ORSAM*. Web: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=5617> 9 Nisan 2016'da alınmıştır.

İnternet: Duman, B. (2015, Şubat). IŞİD'i Musul'dan Çıkarmanın Yolu Kapsamlı Stratejiden Geçiyor. *Aljazeera Türk*. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/isidi-musuldan-cikarmanin-yolu-kapsamli-stratejiden-geciyor> 9 Nisan 2016'da alınmıştır.

Keneş, B. (2012). *İran: Tehdit mi, Fırsat mı?*. İstanbul: Timaş Yayınları, 265.

Mansfield, P. (2012). *Ortadoğu Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları, 478.

Milani, M. M. (2011). Iran's Strategies and Objectives in Post-Saddam Iraq. H. Barkey, S. Lasensky ve P. Marr. (Editörler). *Its Neighbors, and the United States*. Washington, DC: United States Institute of Peace.

Nakip, M. (2012). Barut Fıçısı Irak ve Türkmenler. *Ortadoğu Analiz*, 4 (42), 98.

Norton, A. R. ve Kazemi, F. (2005, Ocak). The Limits of Shock and Awe: America in the Middle East. *Current History*. 104. 6.

Olson, R. (2005). *Türkiye-İran ilişkileri 1979-2004: Devrim, İdeoloji, Savaş, Darbeler ve Jeopolitik*. Ankara: Babil Yayıncılık, 158.

Oran, B. (2013). *Türk Dış Politikası- Cilt III: 2001-2012*. (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayıncılık, 410.

ORSAM. (2015). *IŞİD Sonrası Irak'ta Tartışmalı Yeni Aktör: Haşdi Şaabi (Halk/Millet Yiğınları)*. Ankara: Bilgay Duman, 198.

- Öğür, B., Baykal, Z. ve Balcı, A. (2014). Kuzey Irak-Türkiye İlişkileri: PKK, Güvenlik ve İşbirliği. *ORMER*, 1.
- Semin, A. (2015). Başika Krizi ve Türkiye-İrak İlişkilerinin Geleceği. *BİLGESAM Analiz/Ortadoğu*. 1275. 3.
- SETA. (2015). *2015'te Türkiye*. Ankara. 131-132.
- Sinkaya, B. (2013, Mayıs). Amerikan Askerlerinin Çekilmesinden Sonra Irak-İran İlişkileri. *Seta Rapor*. 9. 4
- Sinkaya, B. (2014). The 'Deepening' of Strategic Partnership between Iraq and Iran. *ORSAM Review of Regional Affairs*. 19.
- Svistunova, I. (2010). Irak Faktörünün Türkiye'nin Ortadoğu Politikasına Etkisi (1990-2008). *ORSAM-Ortadoğu Analiz*, 2 (14), 74-84.
- Stein, A. (2012, Kasım). Türkiye ve İran'ın Karmaşık İlişkileri. *EDAM Tartışma Kağıdı*. 6.
- Takeyh, R. (2009). *Gizli Devrimler Ülkesi İran*. İstanbul: Karakutu, 212-213.
- United States Institute of Peace. (2011, Haziran). *The Coming Turkish-Iranian Competition in Iraq*. New York ve Washington: Sean Kane, 5.
- Vatanka, A. (2012). Suriye, İran'la Türkiye Arasındaki İpleri Geriyor. *DÜBAM*. 56.
- Yeşiltaş, M. ve Kardaş, T. (2015). The New Middle East, ISIL and the 6th Revolt Against the West, *Insight Turkey*, 17 (3), 65-83.